

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЛАНУВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ

В справі підвищення ефективності виробничих фондів велике значення має удосконалення планування та економічного стимулювання. Систематичне удосконалення планування та економічного стимулювання кращого використання виробничих фондів — важливий засіб росту фондівдачі і збільшення обсягу видавничої продукції.

Практика показала, що саме порушення принципу матеріальної зацікавленості поряд з недоліками в плануванні були головними причинами зниження фондівдачі виробничих фондів, яке мало місце в поліграфії за останній час.

Слід сказати, що в умовах соціалістичної системи господарювання відкриваються великі можливості для покращання планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів. Ці можливості обумовлені дією таких економічних законів соціалізму, як закон планомірного розвитку народного господарства, закон вартості і закон розподілу за працею.

Удосконалення планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів слід розглядати не відокремлено від проблеми ефективності поліграфічного виробництва, а в єдності, як складову частину всього процесу підвищення ефективності виробництва.

Це пояснюється тим, що виробничі фонди є головним елементом матеріального виробництва і складають його основу. Заходи по удосконаленню планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів одночасно спрямовані на підвищення ефективності виробництва в цілому.

Значення удосконалення планування і економічного стимулювання виробництва на сучасному етапі створення матеріально-технічної бази комунізму підкреслюється в багатьох рішеннях партії і уряду. Принципи удосконалення планування та економічного стимулювання виробництва знайшли найбільш повне відображення в рішеннях вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС.

Вся система матеріального стимулювання розвитку і удосконалення соціалістичного виробництва, в тому числі і підвищення ефективності виробничих фондів, ґрунтується на ленінських принципах про значення особистого інтересу і особистої заінтересованості.

В особистій матеріальній заінтересованості В. І. Ленін бачив важливий фактор побудови всякої великої галузі народного господарства¹. В творах В. І. Леніна ми знаходимо також важливе теоретичне положення про необхідність поєднання особистих інтересів трудящих з

¹ Див. В. І. Ленін. Твори, т. 33, стор. 45.

інтересами суспільства, про необхідність «увідповіднення заробітків із загальними підсумками роботи фабрики...»².

Слід сказати, що в поліграфії, як і в інших галузях промисловості, до недавнього часу питання удосконалення планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів не надавало належного значення. Ті заходи, які приймалися по покращанню планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів (втілення в практику планування такого розрахунково-аналітичного показника, як випуск валової продукції на 1 крб. основних фондів, упорядкування заробітної плати та ін.), не розв'язували повністю цю проблему.

Використання виробничих фондів, особливо основних фондів, в достатній мірі не планувалось і не контролювалось, була відсутня необхідна матеріальна заінтересованість в підвищенні їх ефективності. Недооцінювалася роль колективних матеріальних інтересів.

Справі колективного стимулювання підвищення ефективності поліграфічного виробництва, в тому числі і кращого використання виробничих фондів, аж до переходу підприємств на нові умови планування та економічного стимулювання, повинен був служити по суті лише фонд підприємства. Проте ознайомлення з даними поліграфічних підприємств дає підставу вважати, що стимулююча роль фонду підприємства в підвищенні ефективності виробничих фондів, як і виробництва в цілому, була вкрай недостатньою. Це обумовлювалось тим, що величина фонду преміювання була мізерною. Так, на Київській фабриці кольорового друку сума фонду підприємства в 1966 р. складала 14 тис. крб., на одного працюючого ця сума складала 22,3 крб., з них сума, витрачена на індивідуальне преміювання,— 7,9 крб. На львівській друкоофсетній фабриці «Атлас» сума фонду підприємства у 1964 р. складала всього лиш 10,5 тис. крб., в 1966 р. ця сума зменшилася до 5,3 тис. крб. В 1964 р. на одного працюючого з суми фонду підприємства приходилось 17,1 крб., а в 1966 р.— всього 8,3 крб.; на індивідуальне преміювання одного працівника на цьому підприємстві в 1966 р. припадало лише 4,2 крб.

Більш дієвим фактором стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів поліграфічної промисловості до переходу підприємств на нові умови планування та економічного стимулювання були амортизаційні відрахування. Будучи складовою частиною собівартості, величина їх на одиницю продукції залежала від обсягу виробництва. Краще використання основних фондів сприяло збільшенню обсягу випуску продукції, зниженню витрат на одиницю продукції і підвищенню прибутку. Зниження собівартості поліграфічної продукції за рахунок кращого використання основних фондів знаходило відображення в преміюванні керівних, інженерно-технічних працівників за виконання і перевиконання плану зниження собівартості продукції.

Недостатня дієвість амортизаційних відрахувань, як категорії, за допомогою якої здійснювалось стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів поліграфічної промисловості, обумовлювалась відносно невеликими сумами амортизаційних відрахувань в собівартості поліграфічної продукції. Правда, дієвість цього стимулюючого фактора в підвищенні ефективності основних фондів поступово підвищувалась. Це обумовлювалось двома причинами: а) зростанням їх питомої ваги внаслідок технічного прогресу, підвищенням рівня механізації і автоматизації та ростом фондоозброєності праці; б) в результаті запровадження з 1963 р. нових підвищених норм амортизації.

Поступове зростання питомої ваги витрат по амортизації в собівартості продукції поліграфічних підприємств в період 1960—1966 рр.

² В. І. Ле ні н. Твори, т. 27, стор. 278.

під впливом технічного прогресу і помітне їх зростання з 1963 р. показано нижче (в %):

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Перша зразкова друкарня ім. А. О. Жданова	3,53	3,83	4,64	8,25	8,40	8,79	8,76
Група підприємств безпосереднього підпорядкування Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, в цілому	4,15	4,62	5,43	6,62	7,01	7,38	7,72
В тому числі:							
Харківська книжкова друкарня ім. Фрунзе	4,34	4,26	4,91	5,43	6,36	7,36	7,17
Київська книжкова фабрика	5,31	5,34	6,10	7,50	7,81	8,01	8,78
Київська фабрика офсетного друку № 1	5,43	7,44	7,45	9,63	9,96	9,28	8,30
Львівська друкоофсетна фабрика «Атлас»	4,53	4,86	6,19	7,74	8,49	8,38	7,53
Одеська друкоофсетна фабрика	2,52	3,45	4,76	5,82	5,47	5,57	4,71

Дані показують, що в Першій зразковій друкарні ім. А. О. Жданова, де процес росту питомої ваги витрат по амортизації був найбільш інтенсивним, процент амортизаційних відрахувань в собівартості продукції за період 1960—1966 рр. зріс з 3,53 до 8,76%, або в 2,48 раза. В 1963 р. порівняно з 1962 р. питома вага амортизації в собівартості продукції цього підприємства зросла на 3,61%, або в 1,78 раза.

Однак, незважаючи на все сказане, фактор амортизації і механізм його впливу на ефективність виробництва були малостимулюючими в справі підвищення ефективності виробничих фондів поліграфічної промисловості.

Втілення в життя рішень вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС стало поворотним моментом в справі удосконалення планування і економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів. Нова система планування і економічного стимулювання ставить оплату робітника в безпосередню залежність не тільки від індивідуальних результатів роботи, але й від результатів роботи підприємства в цілому і цим самим є засобом підвищення ефективності виробництва.

Спираючись на ленінські принципи матеріальної заінтересованості, нова система господарювання є їх дальшим розвитком. Здійснення нової господарської реформи в країні означає дальший творчий розвиток теорії і практики соціалістичного господарювання.

Зростання ролі прибутку, запровадження в практику планування показника рентабельності виробництва як відношення прибутку до виробничих фондів, запровадження плати за виробничі фонди, утворення фондів стимулювання створюють такі умови, при яких підприємства докорінно змінюють своє відношення до ефективності виробничих фондів. До переходу промислових підприємств на нові умови планування та економічного стимулювання основні фонди виступали як подаровані засоби і підприємствам для виконання і перевиконання планових завдань було вигідніше мати в своєму розпорядженні більше ніж потрібно засобів праці.

Практика безплатного надання підприємствам основних фондів привела до того, що на промислових підприємствах зросла кількість зайвого устаткування. Так, в 1967 р. порівняно з 1961 р. вартість зайвого устаткування в поліграфічній промисловості збільшилася майже в 4 рази. На 1 січня 1967 р. в поліграфії нараховувалося 1646 одиниць зайвого устаткування.

З переходом поліграфічних підприємств на нові умови планування та економічного стимулювання показники використання виробничих

фондів стали застосовуватися в практиці внутрізаводського техніко-економічного планування і госпрозрахунку. На деяких поліграфічних підприємствах до цехів доводяться такі планові показники, як рентабельність і фондівіддача основних фондів, а також найголовніші елементи нормативів обігових засобів, наприклад, по складальних цехах — по сплавах, шрифтах, незавершеному виробництву; по друкарських цехах — по фарбах, незавершеному виробництву; по брошурувально-палітурному цеху — по клеях, палітурних тканинах та інших елементах.

Доведення цих показників до цехів створює заінтересованість колективів у виявленні зайвого устаткування і кращому його використанні, в економії матеріальних ресурсів і скороченні тривалості виробничого циклу.

Однак не слід думати, що сам факт переходу поліграфічних підприємств на нові умови господарювання автоматично вирішує всі завдання, зв'язані з необхідністю покращання планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів. Виникає необхідність у глибокому і всебічному аналізі методики планування та економічного стимулювання ефективності виробничих фондів поліграфічних підприємств в нових умовах їх роботи.

Вивчення питання показує, що в поліграфічній промисловості в даний час є ще ряд істотних недоліків в плануванні та економічному стимулюванні підвищення ефективності виробничих фондів. На багатьох підприємствах галузі такі показники ефективності використання виробничих фондів, як фондівіддача, використання устаткування в часі, кількість оборотів обігових засобів та ін., не знаходять відображення у внутрізаводському плануванні, не плануються і не контролюються економічними службами. Ці показники не знаходять відображення у внутрізаводському госпрозрахунку.

Показники використання виробничих фондів, особливо основних фондів, недостатньо пов'язані з преміюванням керівних, інженерно-технічних працівників і службовців управління підприємств, а також інженерно-технічних працівників і службовців цехів. Ці показники не є додатковими умовами преміювання.

Нам здається необхідним і доцільним ширше вводити в практику планування та економічного стимулювання використання виробничих фондів такі показники, як фондівіддача, використання устаткування в часі, послементні нормативи обігових фондів та ін. Ці показники є складовими ефективності виробничих фондів, планування, і контроль їх може служити важливим засобом у підвищенні такого якісного результативного показника, яким є рентабельність виробництва.

Важливим питанням в справі планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів поліграфічної промисловості є удосконалення плати за фонди. Основою удосконалення повинно бути зміцнення її стимулюючої ролі в підвищенні ефективності використання виробничих фондів. Будучи одним з каналів надходження коштів в бюджет, який в перспективі повинен стати основним, плата за фонди відрізняється від відрахувань з прибутків тим, що її призначення — створення стимулу матеріальної заінтересованості в підвищенні ефективності виробничих фондів.

Аналіз показує, що плата за виробничі фонди в умовах поліграфічних підприємств далеко не завжди є основним каналом надходження засобів в бюджет і не відіграє ролі стимулятора підвищення ефективності виробничих фондів. Це підтверджується даними про розподіл балансового прибутку поліграфічних підприємств, які перейшли на нові умови планування і економічного стимулювання. Так, на республіканських поліграфічних підприємствах Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, які перейшли на нові умови господарювання з 1 липня 1966 р., з загальної суми прибутку, одержаного ними в 1967 р., тільки

8% поступило в бюджет у вигляді плати за фонди, 59,8% загальної суми прибутку становив вільний залишок. Для республіканських підприємств України, які перейшли на нові умови господарювання з 1 січня 1967 р., плата за фонди і вільний залишок прибутку відповідно становили 8 і 52,1%.

На деяких підприємствах, які ввійшли в ці групи республіканських підприємств України, різниця між питомою вагою прибутку, що поступає в бюджет у вигляді плати за фонди, і вільним залишком ще більша. Так, на Львівській фабриці паперово-білових виробів плата за виробничі фонди в загальній сумі прибутку підприємства становила всього 4,3%, тоді як вільний залишок прибутку складав 75,6% всієї суми прибутку; на київській фабриці «Жовтень» вказані показники становили відповідно 5,2 і 58,0%.

Наведені дані говорять про те, що на подібних поліграфічних підприємствах плата за фонди не може в повній мірі виконувати роль стимулятора підвищення ефективності виробничих фондів — функції, задля якої вона була запроваджена. Для того щоб плата за фонди стала більш дійовим важелем в справі підвищення ефективності виробничих фондів, необхідно встановити більш тісний зв'язок її з системою утворення фондів матеріального заохочення.

Роль економічного стимулятора підвищення ефективності виробничих фондів можуть виконувати лише науково обгрунтовані нормативи плати за фонди. Величини нормативів плати за фонди повинні бути оптимальними, тобто такими, які, з однієї сторони, створювали б зацікавленість колективів підприємств у підвищенні ефективності використання виробничих фондів, а з другої — не гальмували б темпів технічного прогресу.

Аналіз показує, що нормативи плати за фонди повинні бути диференційованими не лише за галузями промисловості, але й в межах одної галузі промисловості. За необхідність диференціації плати за фонди говорять такі дані, як фондоемкість, рентабельність, структура виробничих фондів та ін. поліграфічних підприємств, різних за характером випуску продукції, ступенем спеціалізації і рівнем концентрації виробництва. Дані табл. 1 показують, що на підприємствах, різних за характером випуску продукції і ступенем спеціалізації, мають місце значні коливання у рівні фондоемкості і рентабельності виробництва, причому найвищий рівень рентабельності має місце на підприємстві з найменшою величиною фондоемкості.

Таблиця 1

Колівання фондоемкості і рентабельності виробництва поліграфічних підприємств різного профілю за даними 1967 р.

Найменування підприємств	Виробничі фонди (тис. крб.)	Валова продукція в цінах на I, VII 1967 р. (тис. крб.)	Фондоемкість (крб.)	Балансовий прибуток (тис. крб.)	Рентабельність (%)
Київська книжкова фабрика	3409	2128	1,60	582	15,3
Київська фабрика офсетного друку № 1	341	625	1,35	219	26,0
Друкарня видавництва «Вільна Україна»	750	660	1,14	221	29,5
Львівська фабрика паперово-білових виробів	1144	4733	0,24	1535	134,2

Аналіз також показує, що різні за профілем поліграфічні підприємства характеризуються значними коливаннями в структурі виробничих фондів, тобто в співвідношенні між основними фондами і фондами обігу, а також між окремими елементами основних і обігових фондів.

Вивчення структури виробничих фондів різних груп поліграфічних підприємств в справі обґрунтування нормативів плати за фонди має найважливіше значення. Це пояснюється тим, що різні елементи виробничих фондів в процесі виробництва відіграють неоднакову роль. В процесі виробництва першорядне значення мають основні фонди, і передовсім найбільш активна їх частина, фонди обігу створюють лише нормальні умови ведення цього процесу.

Відмінності в структурі виробничих фондів різних за профілем поліграфічних підприємств не були, очевидно, враховані з достатньою точністю при розробці нових оптових цін. Включення в ціну єдиного нормативу плати за фонди без урахування структури виробничих фондів, їх характеру і ступеня використання в значній мірі є однією з причин значних коливань у рівні рентабельності виробництва поліграфічних підприємств.

Вивчення структури виробничих фондів поліграфічної промисловості дає підставу відзначити неоднакові умови плати за фонди на тих поліграфічних підприємствах, де папір, картон і палітурні тканини не є власністю поліграфічних підприємств і де вказані матеріали є власністю підприємств. Будучи власністю поліграфічних підприємств, вказані матеріальні ресурси входять до складу обігових фондів, а значить і виробничих фондів в цілому, і підприємства платять за них. На тих підприємствах, де папір, картон і палітурні тканини є власністю видавництва, вони не включаються до складу обігових фондів підприємств, які за них не платять. Таке становище ставить підприємства не в однакові умови, тим більше, що вказані матеріальні ресурси у виробничих фондах складають відносно велику частку (8—10%).

В табл. 2 наведена структура виробничих фондів республіканських поліграфічних підприємств України за станом на 1 січня 1967 р. у випадках, коли папір, картон і палітурні тканини є власністю друкарень і власністю видавництв. З цих даних видно, що коли папір, картон та

Таблиця 2

Зв'язок структури виробничих фондів з нормативом плати за фонди³

Групи основних фондів і нормованих обігових засобів	Величини елементів виробничих фондів		Структура нормативу плати за фонди (%)	Величини елементів виробничих фондів		Структура нормативу плати за фонди (%)
	Абсолютні дані (тис. крб.)	В %		Абсолютні дані (тис. крб.)	В %	
Основні фонди	24224	63,8	3,83	24224	69,9	4,20
Обігові фонди в тому числі: папір, картон і палітурні тканини	12564	33,1	1,99	9244	26,7	1,60
	3323	8,8	0,53	—	—	—
Готова продукція	1187	3,1	0,18	1187	3,4	0,20
Разом:	37978	100	6	34655	100	6

Примітка: Наводяться дані при умові, що папір, картон і палітурні тканини включаються (перші три графи) та не включаються (останні три графи) до фондів обігу підприємства.

³ Таблиця складена за даними поліграфічних підприємств безпосереднього підпорядкування Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР (за станом на 1 січня 1967 р.).

палітурні тканини входять до складу виробничих фондів поліграфічних підприємств, то у відповідності з структурою виробничих фондів 63,8% нормативу плати за ці фонди, або 3,83% з 6% нормативу плати за виробничі фонди, створюється основними фондами, тобто тією частиною виробничих фондів, яка є найбільш активною.

Якщо ж папір, картон і палітурні тканини є власністю видавництва і не входять до складу виробничих фондів поліграфічних підприємств, це не тільки зменшує підприємствам плату за фонди в бюджет, але й дає можливість збільшити питому вагу активного джерела утворення надходжень у бюджет. У нашому випадку це збільшення активного джерела становить 0,37% (4,20—3,83) нормативу плати за фонди.

Із сказаного вище випливає, що плата за фонди в поліграфії повинна бути диференційованою, що в основу диференціації її повинна бути покладена обґрунтована нормативна база основних фондів і нормованих засобів обігу.

Рішення вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС відкривають великі можливості в справі покращання планування та економічного стимулювання підвищення ефективності виробничих фондів. В поліграфії, як і в інших галузях промисловості, одержані перші результати її сприятливого впливу на підвищення ефективності виробничих фондів. Однак проблема підвищення ефективності виробничих фондів в поліграфії ще повністю не вирішена, тут є великі резерви дальшого підвищення їх ефективності.

R. MASHTALYR

ON THE QUESTION OF PLANNING AND ECONOMIC STIMULATION OF THE INCREASE OF PRODUCTION FUNDS EFFECTIVITY

Summary

In the paper some questions of increasing the effectiveness of production funds by planning and economic stimulation are discussed. On analysis of the planning and stimulation of production funds before the transition of an enterprise on new planning conditions is deduced. The ways of improving the planning and economic stimulation under the new working conditions of graphic arts enterprises are indicated.
